

HET KABINET VAN DE HEER JAQUES MEYERS

DOOR PROF. DR. J. G. VAN GELDER

OP woensdag 9 september en volgende dagen van het jaar 1722 werd het 'alom vermaarde kabinet' van de overleden Jaques Meyers te Rotterdam in het openbaar geveild en verkocht. Dit geschiedde in het sterfhuis op de Wijnhaven, hoek Wijnstraat bij de Vissteeg. Een exemplaar van de gedrukte catalogus is niet meer aanwezig, wél een 18de eeuws afschrift, bewaard in het Rijksbureau voor kunsthistorische documentatie te Den Haag, met kortere beschrijvingen en prijzen. Deze prijzen wijken hier en daar af van die in de catalogus, die in 1752 in Gerard Hoet's *Naamlijst van schilderijen* is afgedrukt in deel I, p. 265-289. Hoet geeft vaak getaxeerde waarden weer, maar in dit geval zijn de verschillen niet groot, 5 à 10 gulden, een enkele keer 30 of 40 gulden, met uitzondering van de prijs van de twee laatste nrs. die Hoet vermeldt (455 en 63 gulden voor resp. nr. 263 en 264) en die door Valerius Röver werden gekocht en in diens inventaris van 1738 voor 265 gulden te boek staan. Het ging hier om de tekeningen van Adriaen van der Werff, die als model hadden gediend voor de graveur van de portretten en het titelblad van Isaac de Larrey's *Histoire d'Angleterre, d'Ecosse et d'Irlande* (1697-1713), een boek dat in Rotterdam verscheen. De tekeningen zijn sedert de 19de eeuw in koninklijk bezit (Kon. Huisarchief, Den Haag): een dertigtal van deze portretten was op de Van der Werff-ten-tonstelling in Rotterdam in 1973 te zien (cat. 38a).

Hoewel de, alleen in afschrift bekende, veilingcatalogus van 1722 – zeer ongewoon – met negen werken van Nicolas Poussin begint en daarna (onder nr. 11) twaalf werken vermeldt van de 17de eeuwse Italiaan Luca Giordano, voorstellend de *Historie van Amor en Psyche* welke voor liefst 8.850 gulden werd verkocht en verder werken van grote meesters opsomt (Palma Vecchio, Veronese, Tintoretto, Caravaggio, Ribera, Claude Lorrain, Rubens, Van Dijck, Rembrandt, Dou, Poelenburgh [35 stuks!], Ph. Wouwermans [19 schilderijen] etc., etc.) heeft men noch deze collectie, noch de verzamelaar tot nu toe nader bestudeerd.

En toch, zoals dadelijk zal blijken, was deze koopman Jaques Meyers één van de belangrijkste verzamelaars die Rotterdam vóór 1725 heeft gehad. Hij was – en dat is niet minder merkwaardig – overigens niet de enige grote verzamelaar van zijn tijd in Rotterdam. In de 17de eeuw was er Reynier van der Wolf geweest, wiens bezit in 1693 in Den Haag werd verkocht. De eerste grote verzameling die daarna in Rotterdam werd geveild was die van Adriaen Paets, ontvanger ter admiraliteit. Hij is als verzamelaar waarschijnlijk minder bekend dan als de invloedrijke bestuurder die in de strijd voor de Hugonoten en ondogmatische Collegianten een belangrijke rol heeft gespeeld en die een figuur als Pierre Bayle (onder andere door hem te laten benoemen als docent in de Illustre School in Rotterdam) sterk heeft weten te steunen. De veiling vond op 26 april 1713 plaats. Evenals bij Van der Wolf treffen wij bij Paets Italiaanse en Nederlandse schilderijen aan; maar ook gingen voor hoge prijzen (3.700, 2.650, 4.100 o.a.) zes werken van Adriaen van der Werff en dat behoeft ons niet te verbazen, want de directeur van de Oostindische Compagnie in Rotterdam, Nicolaes Anthoni Flinck (zoon van Govert Flinck, Rembrandt's leerling, in 1660 gestorven) was in deze jaren Van der Werff's maeceenas. Flinck en Van der Werff reizen in 1692 reeds samen naar Amsterdam en bezoeken Jan Six en Philip de Flines, later gaan zij naar Antwerpen en Dusseldorp, waar zij de keurvorst Johan Willem van de Palts zien, in wiens dienst Van der Werff sedert 1696 is gekomen; Nicolaes Flinck liet Van der Werff zijn huis decoreren; die schilderijen zijn niet meer bewaard, maar de niet minder beroemde uit het huis van Van der Werff zijn nog in Kassel te zien. Behalve antieke en 17de eeuwse beeldhouwwerken bezat Flinck misschien wel de mooiste tekeningenverzameling, die in ons land in de 17de en begin 18de eeuw werd gevormd en die na zijn dood in 1723 voor 12.000 gulden door de Hertog van Devonshire verworven werd. Tot vandaag toe zijn deze (ruim 500) Italiaanse, Vlaamse en Hollandse tekeningen nog in het bezit van dezelfde familie en in Chatsworth bewaard. Flinck bezat ook schilderijen die na de dood van zijn laatst gestorven nakomeling in 1754 zijn verkocht; de antieke beelden en werken van Duquesnoy uit de collecties Reynst, Six en andere verzamelaars zijn vermoedelijk al eerder verkocht.

Meyers, Van der Wolf, Paets en Flinck waren niet de enige Rot-

47. Guido Reni, Adam en Eva. Doek, 277 × 196 cm. Musée de Dijon. Dit schilderij, verworven uit de collectie Jean Perrault, Parijs, kwam na Meyers in handen van Eugenius van Savoye. (Zie blz. 173.)

48. Nicolas Poussin, *De Sabijnse Maagdenroof*. Doek, 154 × 206 cm, ca. 1627/29. The Metropolitan Museum, New York. Uit de collectie Benigne de Bretonvilliers, Parijs, door Meyers verworven. (Zie blz. 172.) 49. Nicolas Poussin, *Apollo en de Muzen op de Parnassus*. Doek, 145 × 197 cm, ca. 1637. Museo del Prado, Madrid. Door Meyers verworven uit het bezit van de Duc de Gramont. (Zie blz. 172.)

50. Nicolas Poussin, *De Doop*. Doek, 117 × 178 cm, ca 1646.

51. Nicolas Poussin, *De Biecht*. Doek, 117 × 178 cm, ca. 1647.

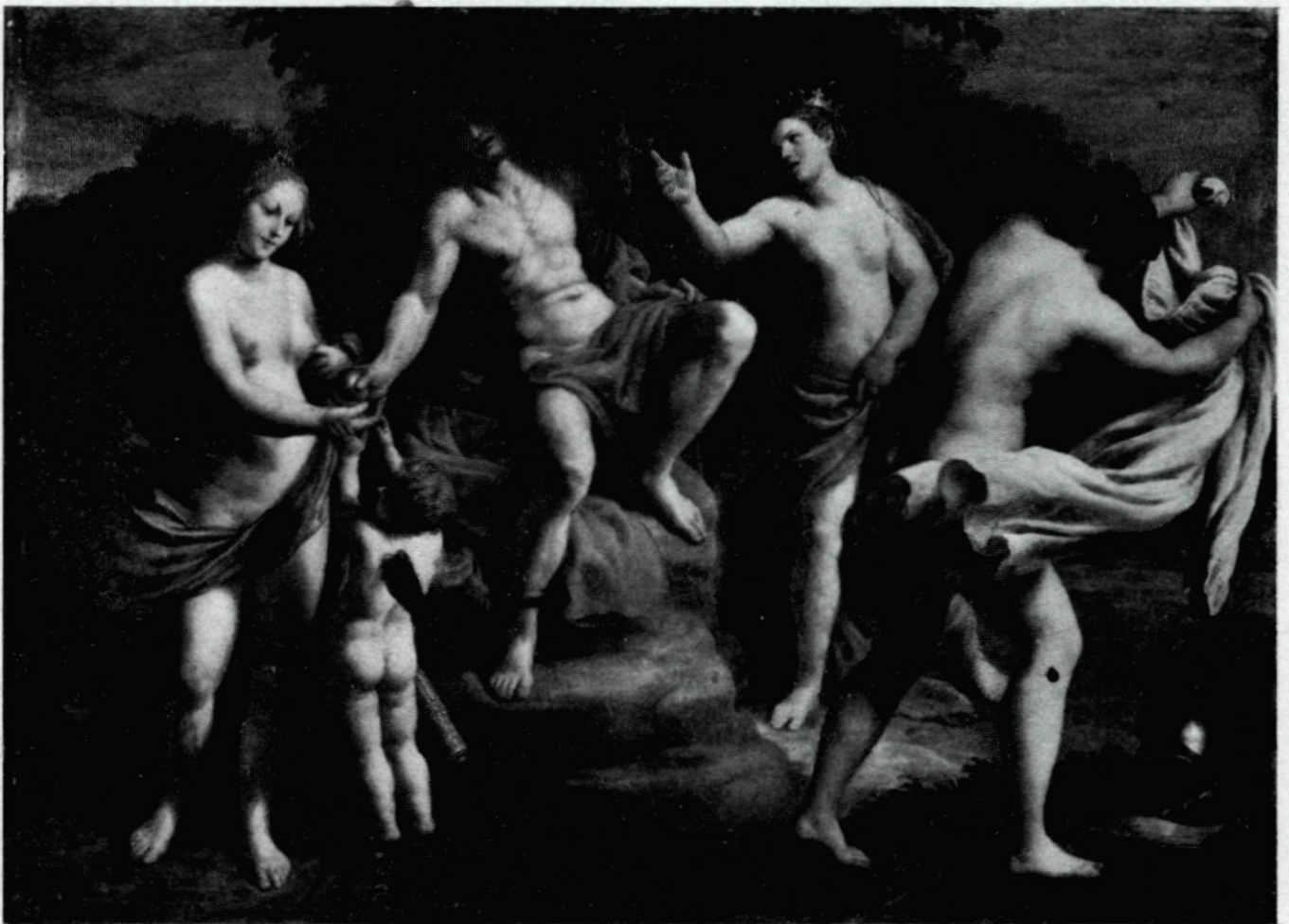
The Duke of Sutherland, in bruikleen in The National Gallery of Scotland, Edinburgh. Beide schilderijen werden door Meyers rechtstreeks van de familie van de eerste bezitter, de Chantelou, verworven. (Zie blz. 172.)

52. Claude Lorrain, *Christus op de berg Tabor*. Doek, 171,4 × 259,7 cm, 1656. Copyright The Frick Collection, New York. (Zie blz. 173.) 53. Caspar Dughet(school), *Arcadisch landschap*. Doek, 50,5 × 67 cm. Staatliche Kunstsammlungen, Kassel.

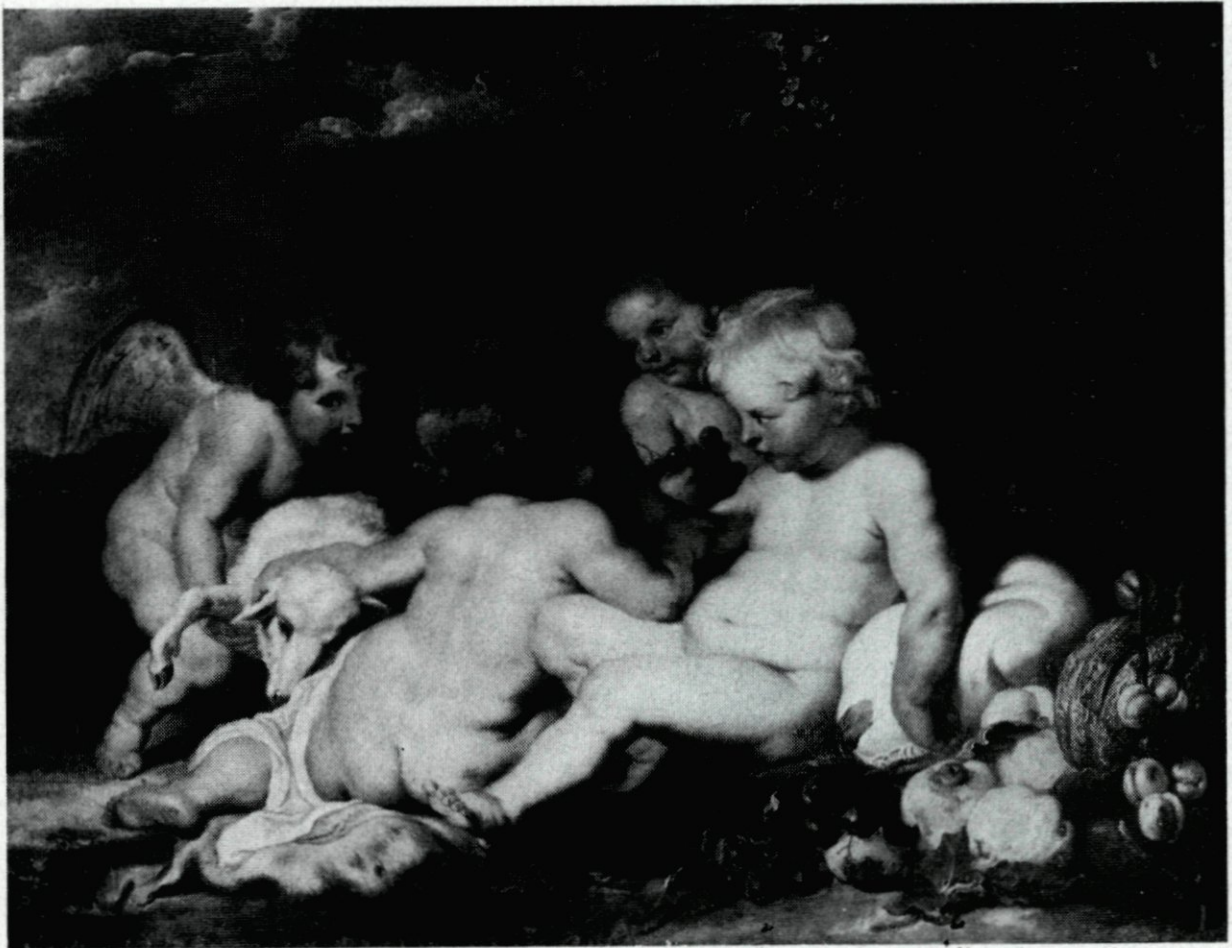
54. Carlo Dolci, *De Heilige Cecilia aan het orgel*. Doek, 96,5 × 81 cm. Staatliche Kunstsammlungen, Dresden. Voor Cosimo III de Medici geschilderd, aan de 'Schatzmeister' van de Koning van Polen geschonken. (Zie blz. 174.)

55. Paolo Veronese (kopie), *De familie van Darius voor Alexander de Grote na de slag bij Issus*. Doek, 47 × 92,7 cm. Staatliche Kunstsammlungen, Kassel. (Zie blz. 174.)
56. Alessandro Turchi (Veronese), *Het oordeel van Paris*. Koper, 50 × 68 cm. Staatliche Kunstsammlungen, Kassel. (Zie blz. 173.)

57. Luca Giordano, *Psyche ontvangt van haar zusters een lamp en een dolk*. Koper, 57,5 × 69,9 cm. 58. Luca Giordano, *Cupido door Psyche ontdekt*. Koper, 57,2 × 68,6 cm. Royal Collection, Hampton Court Palace. By gracious permission of H.M. Queen Elizabeth II. Copyright reserved. Behorende tot een serie van twaalf, gekocht uit het bezit van de Duc de Gramont. (Zie blz. 174.)

59. P. P. Rubens, *David en Abigael*. Doek, 175,5 × 249 cm, ca. 1618. The Detroit Institute of Arts, Detroit, Michigan. Gift of James E. Scripps. Verworven uit het bezit van de Duc de Gramont. (Zie blz. 172.) 60. P. P. Rubens (atelier), *Christus, Johannes en twee engelen*. Paneel, 95 × 125 cm. Staatliche Museen zu Berlin, D.D.R. In Meyers' tijd werd dit schilderij beschouwd als de vier kinderen van Rubens. (Zie blz. 173.)

terdamse verzamelaars. Op 18 Oct. 1719 (Hoet I, p. 226-237) werd de collectie van de broodbakker-kunsthandelaar op de Botersloot (Uffenbach, Nov. 1710, III, p. 332): Quiry van Biesum te Rotterdam geveild, met Italiaanse schilderijen uit de 16de en 17de eeuw (hoofdwerken o.a. van B. Castiglione en Salvator Rosa) en werken van de Franse schilders Claude Lorrain en Nicolas Poussin (*Aanbidding van het Gouden Kalf*, 1626, gekocht door N. A. Flinck voor 220 gulden en thans in San Francisco, M. H. de Young Memorial Museum). Nederlandse schilderijen ontbraken onder de 224 stukken evenmin. Rubens, Van Dijck, Jan Breughel, P. Bril, terwijl bij de Hollandse schilders nog hoge sommen werden betaald voor werken van Frans van Mieris (430 gulden), P. van Laer, Jan Both, Jan Steen, A. van de Velde en De Lairese.

Nog twee Rotterdamse veilingen willen wij vermelden, nl. die van Josua van Belle, Heer van St. Huyberts-Gerecht (Hoet I, 352-360, 6 sept. 1730) met veel Italianen, een aantal Fransen (Poussin, Lorrain, Millet), terwijl werken van Wouwermans (1.550 gulden) en De Lairese (605 gulden) topprijzen halen, hoger in elk geval dan de prachtige Vermeer, de *Briefschrijfster* (coll. Beit), die toen 155 gulden opbracht. Wij slaan dan een anonieme veiling te Rotterdam over die 27 april 1713 plaats vond met zes Jan Steen's, twee Metsu's en twee Jan Vermeer's, *Een mathematis kunstenaar* en zijn pendant, die wat later (28 maart 1720, veiling H. Sorgh, A'dam) een *Astrologist* heet. Aangezien de veiling van 27 april 1713 één dag na die van Paets werd afgeslagen, vraagt men zich af of zij niet een vervolg van de veiling Paets is geweest met andere stukken erbij. Een andere veiling die wij willen vermelden, gehouden in Rotterdam 11 april 1731 en later nog eens de opgehouden stukken en de rest op 7 oktober 1733, was die van de collectie van Cornelis Wittert Heere van Valkenburg, met topwerken van A. van Dijck (uit de coll. van Frederik Hendrik, nu in de Eremitage), Rubens, Poussin (coll. J. Meyers, zie beneden), G. Dou, N. Berchem, C. Poelenburgh (1.700 gulden!), Ph. Wouwermans, etc.

Wat van de inhoud van al deze Rotterdamse collecties bijzonder in het oog springt is het aantal zeventiende eeuwse franse schilderijen met bekende grote namen. Het zou mij niet verbazen, indien de onverwacht grote belangstelling voor franse kunst uit de 17de eeuw toch min of meer als een parallel verschijnsel van een geestelijke infiltratie zou kunnen worden gezien. Zeker, ook in Den Haag

of in Amsterdam was franse invloed te bespeuren, maar toch mogen wij wel vaststellen, dat nu juist in Rotterdam de toevloed van franse kunstwerken, vooral in het eerste kwart van de 18de eeuw opmerkelijk is geweest en daardoor ook een sleutel biedt voor een aantal stijlkenmerken in het oeuvre van Adriaen van der Werff, wiens werk zo'n afzonderlijke plaats inneemt, zowel door zijn onderwerpen, als door zijn coloriet.

Wij keren terug tot de collectie van Jaques Meyers. Het in het begin van ons betoog vermelde afschrift van zijn veilingcatalogus van 1722 wees al op de omvang en op het belang van de verzameling die hij bij zijn dood naliet. Van nog groter belang nu is een kort geleden opgedoken exemplaar van een gedrukte catalogus uit het jaar 1714, die onder de titel *Description du Cabinet de Tableaux de Mr. Meyers à Rotterdam* bij Fritsch en Bohm in 1714 in Rotterdam verscheen. Hij bevat 119 nummers, waarvan meer dan de helft afwijkt van die van de veilingcatalogus. Meyers heeft dus niet alleen gekocht, maar hij heeft ook verkocht en het wordt nu duidelijk dat Rotterdam in deze heer Meyers een geduchte tegenvoeter had tegenover Amsterdam met de kunsthandelaar J. P. Zoomer. Dit enig bekende exemplaar van Meyers' catalogus uit 1714 werd door het Gemeente Archief in Rotterdam aangekocht uit de verkoopcatalogus 147, 1973, van de firma Beyers te Utrecht, No. 14 (f 180,—).

Meyers' catalogus uit 1714 schijnt in velerlei opzicht een unicum te zijn: allereerst was hij tot het jaar 1973 onbekend en vervolgens is het de vroegst bekende *gedrukte* beschrijving van een collectie schilderijen in ons land. Na het midden van de 18de eeuw kennen wij er enige (verzameling van de Oranjes, van Van Slingelandt, van Braamcamp, Bisschop, etc.) maar vóór 1714 geen enkele. Als de oudste beschrijvende catalogus van een verzameling in Duitsland geldt de in 1717 gedrukte gids en catalogus van 't slot Pommersfelden (Schönborn), twee jaar later, 1719, die van het Schloss Gaybach (zelfde familie). Frankrijk kent iets oudere, van de Hertog van Richelieu, (1629-1715), van de Comte de Brienne, (1636-1698), van de Abbé de Marolles, (1600-1681), in het bijzonder van diens prentenkabinet, om slechts enkele te noemen.

Maar om nog meer redenen is de gedrukte beschrijving van de collectie Meyers uniek, zij geeft nl. van de meest belangrijke schil-

DESCRIPTION
DU
CABINET
DE
TABLEAUX
DE
M^R. MEYERS,
A
ROTTERDAM.

ROTTERDAM,
CHEZ FRITSCH ET BOHM.
MDCCLXIV.

61. Titelpagina van de gedrukte catalogus van de collectie Jaques Meyers, in 1714 verschenen bij Fritsch en Bohm te Rotterdam. (Zie blz. 170.)

derijen de maten en de herkomsten en tenslotte is de inhoud ongehoord interessant, daar de catalogus begint met een opsomming van liefst twintig schilderijen die aan Nicolas Poussin worden toegeschreven. Maar behalve uit Poussins bestond het bezit van Jaques Meyers uit een van de mooiste Claude Lorrains, uit drie schilderijen van P. P. Rubens, vijf van A. van Dijck, twaalf van Luca Giordano, een van Guido Reni, twee van Caravaggio, en voorts uit werken van P. Bril, Seb. Bourdon, S. Rosa, Jan Breughel (vier), Ph. Wouwermans (tien), D. Teniers (zeven), etc. Maar de grootste verrassing is toch wel, dat zich onder de Poussins de *Zeven Sacramenten* bevinden, de beroemde serie eens in het bezit van de Chantelou, daarna bij Meyers, later bij de Duc d'Orléans en tenslotte bij de Earl of Ellesmere en de tegenwoordige Duke of Sutherland die de zeven werken aan de National Gallery of Scotland te Edinburgh in bruikleen heeft afgestaan. Ook de *Sabynse Maagdenroof* bevindt zich onder Meyers' Poussins. Dit schilderij is na de nodige omzwervingen nu in 't Metropolitan Museum te New York. De catalogus van 1714 vermeldt als herkomst dat het stuk eerst bij Madame la Duchesse d'Aiguillon, daarna bij de Marquis de la Ravoire was en gekocht werd van (Benigne) de Bretonvilliers (1624-1700), president van de Rekenkamer. Dan komt in de catalogus een stuk voor, dat in 1722 nog in Meyers' nalatenschap was, nl. de *M. Furius Camillus*, de schoolmeester en de kinderen van Falerii, dat zich tot voor kort in Parijs' privé bezit bevond en nog niet lang geleden overging in de handen van de Amerikaanse verzamelaar Norton Simon. De 17de eeuwse bezitter was Passard, bekend als Maître des Comptes en wonend op de Quai de la Mégisserie. Een ander beroemd stuk eens in de collectie Meyers en nu in het Prado te Madrid, is Poussin's *Parnassus (l'École des Sciences)* volgens de catalogus van 1714 uit het bezit van de Duc de Gramont. Het was tot nu toe niet bekend dat deze hertog, 'amateur passionné de peinture', zo'n uitgebreide en belangrijke collectie had. Niet alleen dit schilderij van Poussin, ook een repliek van het schilderij in het Prado met *De triomf van David*, kwam volgens dezelfde catalogus van 1714 uit de Gramont's collectie, evenals Rubens' *David en Abigaël*, thans in het Museum te Detroit, en een *Sater en nimf* van Rubens waarvan het exemplaar in Dresden voor een identificatie met het hier vermelde het meest in aanmerking komt, hoewel de maten 98 × 130 cm geenszins

kloppen. De derde Rubens, de zogenaamde *Vier Kinderen van de Schilder*, stellen in feite *Jezus, Johannes met het lam en twee engelen* voor en zijn thans in Berlijn maar gelden als een atelierstuk en Meyers' catalogus vermeldt de herkomst dan ook niet. De Duc de Gramont bezat ook de twaalf voorstellingen van Luca Giordano's *Historie van Amor en Psyche*, die oorspronkelijk voor de Koningin van Spanje waren gemaakt, maar later door haar aan de Hertog de Gramont ten geschenke zijn gegeven. Thans is de reeks in Engels Koninklijk bezit en hangt in Hampton Court. De hertog bezat voorts werken van P. Bril en A. Carracci en Alex. Turchi, die door Meyers gekocht werden. Kortom, naast wat we wisten dat hij eens bezat (werken van Albani, nu in het Louvre, werken van Dürer, Giov. Bellini (*Besnijdenis*, nu National Gallery in Londen) en drie Titiaan's (*Roof van Europa*, Boston; *Diana en Actaeon*, *Diana en Callisto*, Edinburgh), komt nu door deze catalogus allerlei aan het licht, waar men geen vermoeden van heeft gehad. Er zijn in Meyers' catalogus ook werken, zoals de *Adam en Eva* van Guido Reni, die nog maar kort geleden meer bekendheid kregen door een recente publicatie in de *Revue de l'Art* van 1973. Als vroegste bezitter van dit schilderij, thans in het Museum in Dijon, werd tot nu toe Eugenius van Savoye vermeld. Herhaaldelijk kwam Eugenius in ons land o.a. om kunstwerken te kopen en ongetwijfeld verwierf hij dit enorme doek (277 × 196 cm) van Jaques Meyers die het op zijn beurt in Parijs van Jean Perrault had verworven, president eens van de Rekenkamer en wonend in Parijs op de Quai des Théatins, aan de Seine tegenover het Louvre. Eén van de meest indrukwekkende schilderijen van Claude Lorrain, het grootste stuk wat toen bekend was, is *De bergrede*, nu in de Frick Collection in New York. Helaas is in de catalogus van 1714 niet vermeld waar Meyers dit schilderij verwierf, wèl is bekend dat het stuk op de veiling van Meyers' nalatenschap in 1722 530 gulden opbracht en tenslotte bij de Hertog van Westminster belandde. De familie heeft het stuk in 1959 laten veilen. Via Agnew, Londen, en Heinemann, New York, kwam het in 1960 in de Frick Collection. Het meet thans 169 × 258 cm, maar was oorspronkelijk waarschijnlijk 15 cm hoger en 22 cm breder. Uit een aantekening van Claude Lorrain op een van zijn tekeningen (*Liber Veritatis* 138, Londen, Brits Museum) weten wij dat hij dit schilderij in 1656 schilderde voor François Bosquet

(1605-1676), bisschop te Montpellier (1665-1676), die drie jaar later in 1659 een tweede vrijwel even groot werk (nu nog maar voor een derde over, de rest is verbrand) bestelde met een landschap: *Esther voor het paleis van Ahasverus* (*Liber Veritatis* 146).

Het spreekt haast vanzelf, dat in Meyers' bezit ook reeds in 1714 stukken waren, die achteraf copieën of replieken bleken te zijn. Dat geldt nog niet voor de twee schilderijen van Carlo Dolci, de *H. Caecilia* en de *Dochter van Herodias* die nu in Dresden zijn en waarvan vele herhalingen bekend zijn, maar dat geldt wèl voor een kleine Paolo Veronese, *De familie van Darius voor Alexander*, nu in Kassel, en misschien een copie van Marco Ricci naar het origineel in de National Gallery in Londen. Het geldt waarschijnlijk ook voor enkele Van Dijcks, hoewel daar ook weer bij was de *Rinaldo en Armida* voorstelling, die eens in Honselaarsdijk hing en op 26 juli 1713 met ruim zestig andere stukken uit het bezit van de Oranjes, komende van 't Loo, in Amsterdam als no. 6 was verkocht voor 1.000 gulden. En toch geeft Meyers' catalogus van 1714 dan weer de sleutel, want de maten worden opgegeven als 5 voet hoog en 4 voet 7 duim breed, dus (wij nemen aan dat het Rijnlandse voeten zijn): 157 × 144 cm. Dat betekent dat het schilderij in het Louvre met deze voorstelling te klein is en niet in aanmerking kan komen, maar wel het schilderij in Sanssouci, Potsdam, dat bovendien met de beschrijving volledig klopt.

Aan het slot van de catalogus van 1714 zijn opsommingen van alleen maar titels en namen van schilders, zonder afmetingen te vinden of, zoals bij Philips Wouwermans: 'Dix tableaux de ce maître. Il y a deux batailles. Les autres sont de diférens sujets et grandeurs, des meilleurs qu'il ait jamais faits'.

Als men dan de veilingcatalogus van 1722 raadpleegt, dan ziet men dat er met de 12 Luca Giordano's inbegrepen 48 schilderijen uit de catalogus van 1714 terugkeren. Van de andere, dus meer dan de helft, moet men aannemen dat ze vóór 1722 weer verkocht zijn. Bekijkt men nu deze veilingcatalogus, dan is 't wel een feit, dat een groot aantal van de belangrijkste stukken, vooral de Poussins, reeds weer uit ons land zijn verdwenen of bij andere verzamelaars in ons land zijn terecht gekomen. Daar staan tegenover meer aankopen van Nederlandse meesters, het aantal schilderijen van Wou-

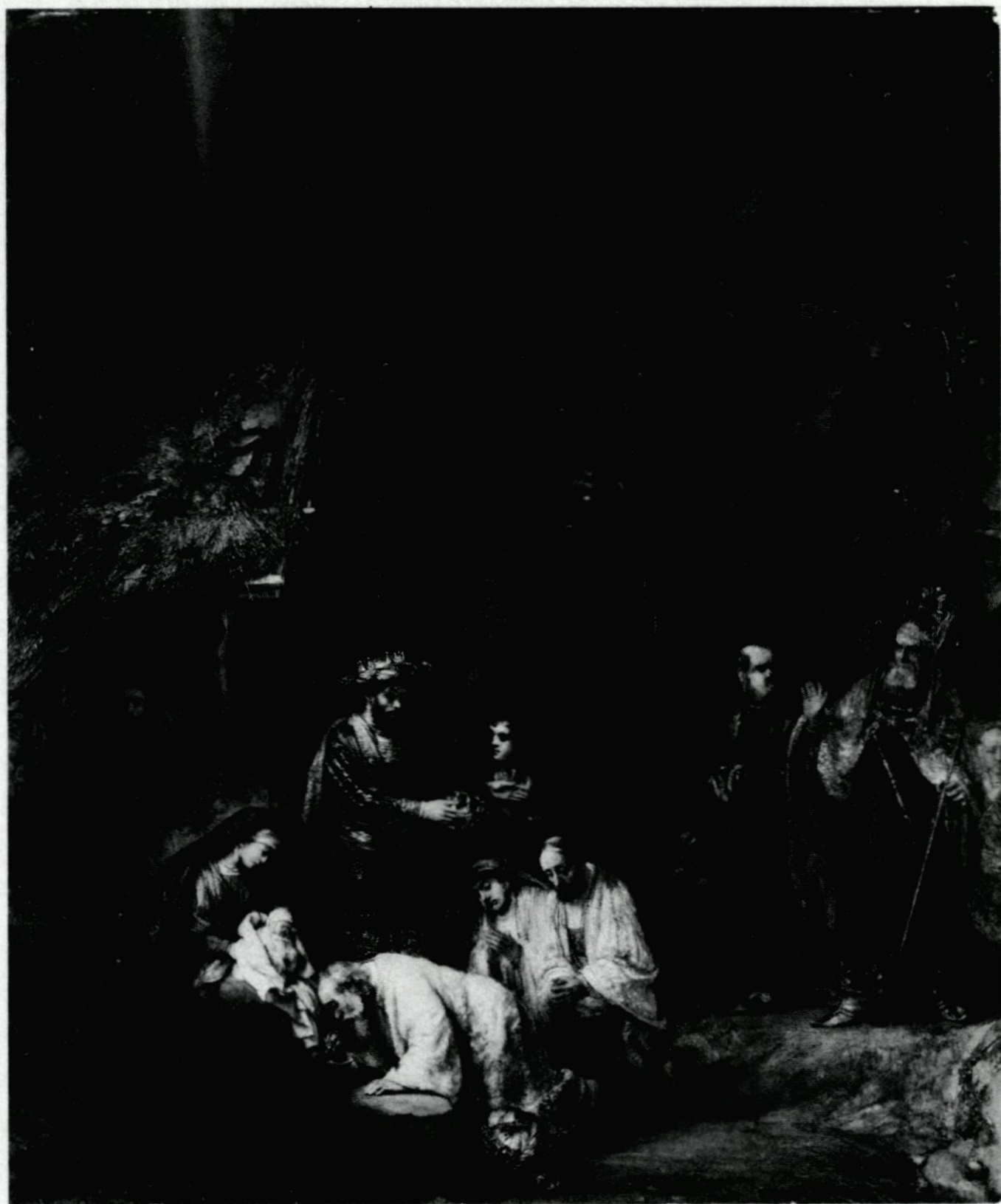
wermans is tussen 1714 en 1722 opgelopen tot 19, van Cornelis Poelenburgh, blijkbaar uit familiebezit, zijn niet minder dan 35 schilderijen aanwezig, Rembrandt, die in 1714 niet vertegenwoordigd was is nu met de *Driekonigen* vertegenwoordigd, een stuk dat voor 1.500 gulden op de veiling van Jan van Beuningen te Amsterdam (13 mei 1716) door Meyers was verworven, een jaar eerder (anonieme veiling 17 mei 1715) had het nog 2.010 gulden opgebracht. Op de veiling Meyers bracht het alleen nog 180 gulden op en werd gekocht door W. Six. Of men toen al twijfel had? Op de veiling Six 1734: 250 gulden, op de veiling Lormier 1763: 2.300 gulden, in 1799: 4.500 gulden, later via Frankrijk komt 't stuk in Engeland (1814: £ 215.5 sh.) en belandt tenslotte nog vóór of in 1836 in Engels koninklijk bezit, het hangt nu in Buckingham Palace, (paneel, 122 × 103 cm). Ondanks de faam en ondanks de signatuur 1657 wordt het schilderij vandaag niet meer algemeen aanvaard, al komt het dan waarschijnlijk wel uit Rembrandt's atelier.

Er zijn nog enkele kenmerkende verschillen tussen de catalogi uit 1714 en 1722. In die van 1722 is het aantal werken van Rubens toegenomen, met niet minder belangrijke schilderijen als daar zijn de *Koperen Slang* (Londen, Count Seilern) en de *Kruisdraging* (schets nu in het Rijksmuseum, Amsterdam). Van der Werff die in 1714 nog ontbrak, komt er nu in voor o.a. met de *Adam en Eva* (3.000 gulden), thans in het Louvre. Van de Wouwermans zijn er vele nog niet terecht, maar de beste stukken zijn in Dresden (HdG 619, 638), Leningrad (HdG 874) en de Wallace collectie te Londen (HdG 862). De Paulus Potter van 1650 is in Leningrad terecht gekomen (HdG 7) en de aardige *Luitspelende boer* van A. Brouwer is nu in het Victoria and Albert Museum te Londen (HdG 77, Knuttel p. 124).

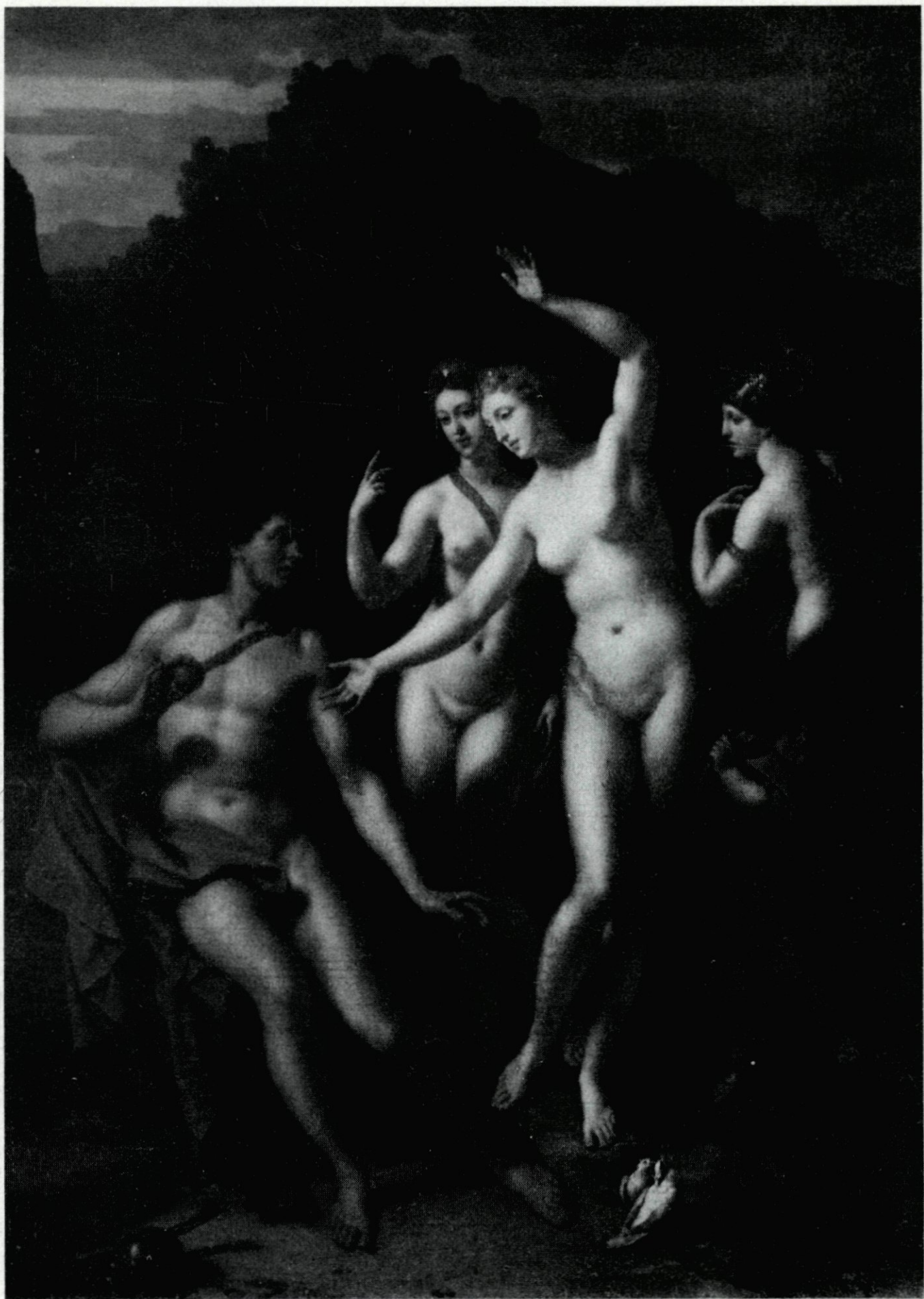
Maar de hoofdzaak is toch deze, dat in 1722 een aantal belangrijke stukken weg zijn – verkocht – en dat het aantal werken wel is toegenomen, maar dat topwerken als de meeste Poussins er niet meer waren. Dat geldt bij voorbeeld voor de *Zeven Sacramenten*. Nog in 1776 schreef Pierre Jean Baptiste Nougaret in zijn *Anecdotes des Beaux Arts*, Paris 1776, deel II, p. 128, dat de Hertog van Marlborough 50.000 Crowns bood op deze werken van Poussin, maar dat een zekere Heer 'J. van Meyer', die de stukken op geheime wijze had laten uitvoeren, dit bod had geweigerd. Wij weten

helaas noch prijs noch datum van de aankoop, maar wel is bekend dat Roland, de erfgenaam van Paul Fréart de Chantelou, die waarschijnlijk in 1694 stierf, in 1695 vergeefs de *Zeven Sacramenten* aan Lodewijk XIV heeft aangeboden, die toen uit geldgebrek moest weigeren. Wat Jaques Meyers ook betaald heeft, wij kunnen gerust aannemen dat zijn spectaculaire transactie in 1716 met Philippe, Hertog van Orléans door middel van de Abbé Dubois, alles overtrof wat hij vroeger verhandelde en later nog zou verkopen. En dan kan men zich afvragen, wat betekent hier '*Le cabinet de tableaux de Mr. Meyers*'? Is 't niet eerder een verkoopcatalogus, een 'stock'-catalogus, die hij aan verzamelaars en potentiële klanten toezond? Of dat toen al een gewoonte was? Het is mij onbekend. Wel zou het kloppen met de aanduiding 'Jaques Meyers, Koopman', die in vele archiefstukken te vinden is. Maar als Meyers meer koopman dan verzamelaar was, dan blijven toch nog een aantal punten onopgelost. Bij voorbeeld: wie maakte de ongetwijfeld deskundige catalogus van 1714 in goed Frans? En als Meyers koopman was, wat deed hij dan als koopman en hoe verdiende hij zijn geld, en naar wij mogen aannemen, véél geld?

Die laatste vraag is wel te beantwoorden, de eerste moet helaas onbeantwoord blijven. Men kan als suggestie voor de auteur van de catalogus een schrijver-artiest noemen als Roger de Piles die in 1681 en 1699 publiceerde, maar er zijn geen aanwijzingen in die richting, de Piles zelf stierf in 1709, en de Rotterdamse druk met de namen Fritsch en Bohm geeft hiervoor geen enkel aanknopingspunt. Maar een feit is wel, dat Franse auteurs al sedert het midden van de 17de eeuw dergelijke publicaties het licht deden zien. Wij noemen Michel de Marolles, *Le cabinet de M. Favereau, avec descriptions, remarques et annotations*, Paris 1655, Amsterdam 1676; R. de Piles, *Le cabinet de Mgr. le Duc de Richelieu...*, Paris, 1681; André Félibien, *Recueil de descriptions de peintures... faits pour le Roy*, Paris 1689; Georges de Scudéry, *Le cabinet de Mr. de Scudery...* Paris, 1646. De laatst genoemde publicatie is misschien wel het prototype. Wij hebben nog een suggestie en zouden Florent le Comte willen noemen, die in 1699-1700 te Parijs (2e editie Brussel 1702) uitgaf: *Cabinet des singularités d'architecture, peinture, sculpture et gravure*, een veel gelezen en bewonderde publicatie in drie delen, waarvan nog in 1761 in Dordrecht een tweedelige Nederlandse vertaling verscheen. De

62. 'Rembrandt', *De Aanbidding der Koningen*. Paneel, 123 × 103 cm, 1657. Royal Collection, Buckingham Palace Londen. By gracious permission of H.M. Queen Elizabeth II. Copyright reserved. Door Meyers in 1716 verworven uit de collectie J. van Beuningen; nà 1722 in de collectie W. Six. (Zie blz. 175.)

63. Adriaen van der Werff, *Het oordeel van Paris*. Doek, 61,8 × 44,8 cm. The Picture Gallery of Alleyn's College of God's Gift, Dulwich College, Londen. By courtesy. Dit stuk werd door bemiddeling van Meyers in 1718 voor f 6.000,— verkocht aan de Duc Philippe d'Orléans en kwam in 1793 in Engels bezit. (Zie blz. 183.)

reden voor deze suggestie is, dat Jaques Meyers' dochter Maria met een Richard le Comte in Brussel is getrouwd, zodat hier een relatie zou kunnen zijn geweest.

Het wordt daarom nu tijd iets over Meyers' herkomst, familie, bedrijf en zakenrelaties mede te delen. Bij de opsporingen in het Gemeente Archief heb ik zeer veel medewerking en hulp onderhouden. Met name de heren drs. B. Woelderink en A. M. van der Woel produceerden talrijke gegevens; bij dezen aan hen mijn hartelijke dank.

Jaques Meyers – 25 sept. 1721 overleden – was in eerste huwelijk getrouwd met Margareta van der Monde, Maria de dochter (geb. 1692) trouwt, zoals gezegd, later met R. le Comte te Brussel, die Heer van Herriette is en surintendant generaal van de bergen van barmhartigheid van Zijne Keizerlijke en Katholieke Majesteit in de Oostenrijkse Nederlanden. Meyers' eerste huwelijk (kathol. doop in de Leeuwenstraat) vond plaats op 31 maart 1688. Hij heet dan nog Jacobus Franciscus. De eerste echtgenote stierf op 22 december 1695, maar in 1697 hertrouwt hij reeds met Catherina Salet of Sallet, die Antwerpse relaties had; Jaques Meyers zelf komt waarschijnlijk oorspronkelijk uit Gent, hij had een broer François die hem af en toe waarnam en een zuster Anna, die bij Meyers' dood al weduwe van Johan van der Meulen, Spaans consul, was en in Antwerpen woonde en met de kanunnik en plebaan van de kathedraal van Antwerpen, François van der Aa, een apart legaat in 1722 ontving. In 1719 had de eerste dochter reeds een groot bedrag (25.000 gulden) en juwelen en andere zaken, als voorschot op haar legitiem erfdeel ontvangen. Natuurlijk kreeg ook de broer François een legaat en de dienstmaagd Magdalena Wittels een lijfrente, terwijl voor de armen 2.000 gulden waren bestemd. Overigens duurde de afwikkeling vele jaren, tot ver in 1727, een zaak die in handen was van de executeur, mr. Johan van der Hoeven, secretaris van het College van Commissarissen van Kleine Zaken. Eerst op 23 augustus 1723 is de inventaris van de boedel van Meyers gereed, maar de kunstwerken zijn dan al verkocht evenals een huis bij het Buitenhof in Den Haag dat Meyers bezat. Meyers was niet alleen koopman, maar ook reder en de handel die hij met zijn schepen bedreef was een handel op Frankrijk (Nantes, Bordeaux, Bayonne), maar ook op Lissabon en de Canarische ei-

landen. Geïmporteerd werden wijn (in 'pypen'), brandewijn, siroop en andere dranken, maar soms ook thee. Veel wijn werd dan weer in Oostende, soms ook Antwerpen aan wal gebracht. En, zoals in deze jaren vanzelf spreekt, werd meer dan eens een schip ge-kaapt en opgebracht, soms ook weer door Engelse schepen bevrijd, kortom, gaat men de Protocollen in het Gemeente Archief te Rotterdam na, dan vindt men al van 1692 af acten over koop, procuratie en vooral over veel wisselprotesten, d.w.z. processen tegen personen die weigerden wissels van Meyers te accepteren. Men krijgt op die wijze een globaal inzicht in de enorme bedrijvigheid en in de namen van de schepen ('De schoone Catharina', 'De Justitie', 'De Vrede', 'De Juffrouw Margarethe' – dit laatste schip werd o.a. in 1705 ge-kaapt en weer terugveroverd –), in de participaties, de bevrachtingen of in niet onaanzienlijke sommen geld die men aan Meyers schuldig was. B.v. Jacob Noorthey, bewindhebber van de V.O.C., zwager van Paets, (Prot. 1622, nr. 283, p. 668) verklaarde op 23 november 1705 schuldig te zijn aan J. Meyers 16.586 gulden en 4 st. op grond van een actie van 500 ponden oud kapitaal in de V.O.C. en nam op zich met ingang van 1 september 1705 vier procent rente te betalen. Belangrijk is, wat ook na de dood nog duidelijker blijkt, dat Meyers vertegenwoordigers had in Antwerpen, Brussel, Parijs, Praag, Wenen, Londen, dat er rekeningen liepen (in 1710) op obligaties van de Spaanse koning, maar vooral ook met zijn vertegenwoordigers Jean Boscheron te Brussel en diens broer François Boscheron te Parijs. Wij leren de naam van de bankier Alexandre Huet (1721) te Parijs kennen en wij zien dat nog kort voor zijn dood Jaques Meyers 31 maart 1721 een vordering op de vermaarde kunsthandelaar Pierre Crozat te Parijs had voor een som van 2.800 gulden voor het leveren van zes schilderijen van de schilder Bartholomeus Douven. Deze ook in Rotterdam werkende schilder, zoon van de hofschilder Jan Frans Douven te Düsseldorf (1656-1727) en in 1688 daar geboren, werd eveneens hofschilder bij de kunstlievende keurvorst Johann Wilhelm van de Palts (gehuwd met Anna Marie Luise de Medici). Ook met de vader Douven had Meyers kontakten. J. François Douven te Düsseldorf was hem b.v. 6.386 gulden schuldig; Theodoor Netscher (in 1722 op de veiling) 1.186 gulden en van de zoon Barth. Douven bezat hij op de veiling acht schilderijen waarvan twee copieën naar zijn G. Dou's (twee naakten, nu

in Leningrad). Hij liet hem of J. F. Douven, ook de *Sacramenten* van Poussin kopiëren, zo ook de Guido Reni (*Adam en Eva*) (cat. 224) en misschien ook Poussin's *Sabynse Maagdenroof* (cat. 223). Het valt op, dat nog meer copieën naar G. Reni (door Jan de Meyer), A. Turchi, Correggio, Dou, Wouwermans en Poelenburgh (cat. 225/226, 229, 227, 233/234, 235/236) op de veiling tegen zeer behoorlijke prijzen van de hand gingen. Wij deelden reeds mee, dat de veiling meer dan 50.000 gulden opbracht, andere goederen en bezittingen waren tot 42.833 gulden en 4 stuivers opgelopen, een kindsdeel hiervan (o.a. voor Jacobus, nog minderjarig) was 10.601 gulden en 17 st. 12 penn. De oudste zoon gold als meerderjarig, omdat hij reeds gehuwd was. Hun moeder Catherina Sallet was jaren terug, in mei 1709, in het kraambed overleden. Ook met haar familie in Antwerpen Maria Agnes Sallet-Kievit en Anna Maria Broekman-Sallet bleef de band bestaan. Jan Frederik Keppel, koopman, kreeg na de dood van J. Meyers een *Bloemstuk* van Mignon, uit vriendschap; Meyers oudste zuster heette Catharina (zie naam schip) en was weduwe van François de Hond; Anna Maria Broekman-Sallet, vrouw van de in 1722 gestorven François Broekman, bankier, werd belast met de opvoeding van de minderjarige kinderen, waarbij o.a. Jean Boscheron te Brussel executeur werd met een volmacht om schilderijen te verkopen. Dit laatste verwondert niet, want Meyers had verschillende partijen samen met Boscheron ingekocht. Eén van de meest opvallende aankopen was, b.v. (inventaris 1723, p. 319): '*In de kamer agter de gang: Vierendertig zoo groote, middelslag, als kleyne stukken schilderij met vergulde lijsten, waarvan eenige zijn gezegelt met een signet in rood lak, welke in het particulier toebehooren aan de Heer Jan Boscheron tot Brussel*'. Bijna nooit worden de namen vermeld ('een stukje schilderij met een swarte lijst in een kas'), maar aangezien dit alles staat in de inventaris van 1723 na de veiling, waren het waarschijnlijk ook de mindere stukken. Wij lezen (p. 321): '*In de Kas indeselve Kamer onder het buffet: Twee kleyne stukjes Schildery zonder lijsten; een verguld lijstje tot een schilderye*'. Dan (pag. 328): '*Op d'eerste Verdieping boven in 't kleyn kamertje: Vijfenzestig stukjes schildery van Poelenburgh met vergulde en swarte lijsten, waar inne den Heer J. Fr. Douve te Dusseldorp de eene helfte is compenserende*'.

In dat zelfde vertrekje stond 't Pourtrait van Maria Meyers

zonder lijst'. – Na allerlei klein spul, een bed, beddekleed, een witte deken, een noteboome verkeerbord (verkeerspel = een soort trik-trak), en een paar gordijnen voor de schilderijen etc. wederom: 'agentwintig stukken Schildery (pag. 330) met vergulde lijsten' en verderop (pag. 331) 'Twee dito met swarte lijsten. Een pourtrait van de Koning van Vrankrijk zonder lijst. Vier swarte lijsten zonder stukken. Een vergulde lijst zonder stuk. Onder alle welke schilderijen zijn eenige met het cachet van de Heer Wezenbeek (= Mathias Wezenbeek, boekhouder en compagnon van Jaques Meyers) geteekend, die toekomen aan de Heer Jan Boscheron tot Brussel. Een zilver wijwatervat hangende in een swarte lijst'.

Hoewel de Zuidnederlandse relaties, evenals Jaques Meyers en zijn overleden vrouw Catherina Sallet, van huis uit katholiek waren, zijn de echtelieden toch beide in de Groote of St. Laurenskerk te Rotterdam (28 januari 1709 en 1 oktober 1721) begraven; 3¹/₂ uur werd voor Catherina, 4 uur voor Jaques Meyers geluid.

Tenslotte: het zal zeker mogelijk zijn aan de hand van de talrijke documenten meer op te speuren en zeker als men ook elders nog naar gegevens zou zoeken. Meyers' vertegenwoordiger Edward Brown, 'factor' te London had b.v. in 1723 nog een partij schilderijen onder zich berusten, waarvan de helft weer toebehoorde aan Jean Boscheron te Brussel. Een ander schilderij bevond zich te Wenen 'onder directie van Sr. Ratson, stalmeester van den grave van Gallas' waarvan de ene helft Meyers, de andere helft Quirein (Crijn) van Biesem (=sum) toebehoorde. Diens collectie werd – zoals al werd vermeld – te Rotterdam geveild op 18 oktober 1719. Dat Quirijn van Biesum 'kunstkoper' is geweest, zou kunnen blijken uit één van de door hem gemaakte testamenten, nl. dat van 1.12.1710 (oud not. 1227/1156; notaris A. Meysterus), waarin de clause voorkomt, dat het 'comparants expresse wille en begeerte is, dat de beste schilderijen, dewelke hij comparant sal komen na te laten, publycquelijk sullen moeten werden vercocht...'. Opmerkelijk is het wel, dat in géén van de andere veertien akten, waarnaar in de index verwezen wordt (periode 1700-1720), de interesse voor kunst, die de koopman Quirijn van Biesum moet hebben bezeten, tot uitdrukking komt. Zelfs blijkt er niets over in zijn laatste, zeer uitvoerige, testament, dat van 12.7.1719 dateert (oud not. 2216/1408-1422; notaris W. Boon). In de zomer van datzelfde

jaar moet Quirijn overleden zijn, zoals blijkt uit een akte van 'insinuatie' d.d. 12.9.1719 (oud not. 2090/270-277).

De vertegenwoordiger in Praag ('onder directie van Dunbier') had bovendien ook nog een partij schilderijen onder zich; wat François Boscheron te Parijs nog bezat is tot nu toe onbekend. De grote hoeveelheid schilderijen van Poelenburgh (er waren er in 1722 al 35 (37) geveild) wijst er op, dat Meyers waarschijnlijk in het bezit was gekomen van de nalatenschap van Poelenburgh, hoewel deze toch al in 1667 in Utrecht was overleden.

Enige tijd geleden (Bull. Rijksmuseum, 1969, 2, p. 59-110) heeft dr. J. W. Niemeyer in een artikel over het Rotterdamse schildersgeslacht Van Nijmegen (Elias en Dionijs) een inzicht gegeven over een aantal Rotterdamse interieurs door de Van Nijmegen's gedecoreerd. Dat gold vooral de koopmanshuizen aan het Haringvliet, de Leuvehaven en de Boompjes. Het zijn huizen van Willem van Rijckevorsel en zijn zoon Abraham, van Daniel de Jongh Azn, Wilh. van Dam, Johan en Josua van Belle, Jan en Pieter Bisschop, N. Flinck, Pieter Koning, A. Paets, K. van der Pot, Gerard Sanders en anderen, kortom van personen die ook in Meyers' jaren al een rol speelden. Houbraken vermeldt dat in een van Meyers' vertrekken landschappen van Glauber de wanden sierden, hetgeen, zoals mej. dr. K. Fremantle mij zo vriendelijk was mee te delen door Sir James Thornhill in zijn door haar binnenkort te puliceren '*Sketchbook Travel Journal of 1711*' wordt bevestigd. Hij tekent de schoorsteenwand na en vermeldt ook dat daar een plafond was van (Elias) van Nymegen. Een pakhuis was Meyers' huis zeker niet.

Jaques Meyers behoorde zeker niet tot de voornaamste notabelen van Rotterdam en was stellig niet van het niveau van Paets of Nicolaas Flinck, maar geheel ongeletterd was hij zeker niet en hij was en bleef goed vermogend. Wij komen in het huis atlassen tegen van Samson en Hubert Chaillot, fraai in Franse en Parijse banden gebonden, er zijn kaarten, een dictionaire van Halma en de beschrijvingen van de meubelen, het zilver, de tapijten en gordijnen doen toch wel aan een huis denken, dat rijk en kostbaar was ingericht. Ondanks de vele documenten ontbreekt ons de correspondentie over de hele wereld met zaakwaarnemers en vertegenwoordigers, met bankiers en staatsinstanties, zodat wij tenslotte toch maar van terzijde iets en dat onvolledig te weten komen. Onvolledig – ja, maar toch vollediger dan wat wij in feite weten van

de 'echte' collectioneers en kenners als Paets en Flinck. Het vult een bladzijde aan in de beschrijving van het kunstgebeuren van Rotterdam uit het begin van de 18de eeuw met een onverwacht en bijna ongeloofwaardig aspect. Het verdient nieuw speurwerk en het geeft hoop op aanvullingen die het beeld van het Rotterdam van deze jaren aanmerkelijk verlevendigen. Wij mogen Jaques Meyers gerust beschouwen als het Rotterdamse prototype van de koopman, reder en kunstverzamelaar zoals wij die later alleen nog maar in de eerste helft van de 20ste eeuw weer zullen tegenkomen.

Verantwoording

De Jaques Meyers betreffende stukken in het Gemeente Archief te Rotterdam bevinden zich in de dossiers van niet minder dan vijftientig notarissen, waarvan de tien belangrijkste zijn: Philips Basteels, Willem Boon, Gommer van Bortel, Jean du Clou, Govert van Gesel, Johan van Lodenstein, Arnoldus Meysterus, Abraham Pijthuis, Ottho van Voorst en François Waarts.

Op de brief van 26 september 1719 van de heer Tramblin uit Parijs aan Jaques Meyers werd ik attent gemaakt door drs. D. P. Snoep, die deze in copie tegenkwam in de collectie archivalia betreffende de familie Van der Werff, welke eigendom is van de heer H. J. E. van Beuningen (te Neerlangbroek). Voor de genoemde werken van Poussin verwijs ik naar de tekst en oeuvrecatalogus met afbeeldingen door Anthony Blunt, *Nicolas Poussin*, Londen 1966; voor het werk van Claude Lorrain zie M. Röthlisbergers monographie die in 1961 in New Haven, Yale University, verscheen. Uit de aard der zaak werden talrijke oude museumcatalogi doorgekeken (Amsterdam, Berlijn, Londen, Dijon, Parijs, New York, Madrid etc. etc.), terwijl voor de 17de en 18de eeuwse collectioneers onontbeerlijk bleken: Edmond Bonaffé, *Dictionnaire des Amateurs Français au 17e siècle*, Paris 1884, en F. Lugt, *Les marques de collections*, Den Haag, I 1921, II 1964.

BIJLAGE. BRIEF VAN TRAMBLIN AAN JAQUES MEYERS a Paris ce 26 me 9bre 1719

J'ay recue l'honneur de la vostre en date 20me du courant, une maladie considerable que j'ay eu m'a empechez de vous écrire au sujet de Jugement de Paris, mais grace au Seigneur je suis parfait^m bien retablie a present, Nous avons recue cet Exelent Tableau, tres bien conditionné, je vous avoue injuement que c'est mon seigneur le Duc d'Orléans Regent

du Royaume quy a ce dit tableau, il est placé dans un des plus beaux endroits de son cabinet, Il l'a trouvé parfaitement beau aussie bien que tous les Princes et seigneurs de la cour, nos grands amateurs en font pareillement un grand cas.

Monsieur le Chevalier van der Werff auquel je vous prie d' offrir mes civilitéz aura la bonté de sa souvenir lorsque j' eu l' honneur de luy parler, que je luy dis, que comme marchant je ne puvois pas payer ce tableau un sy haut prix, mais que lorsque je seraij de retour en france, que je feray naitre l' envie a quelque grans seigneur, d' avoir de ces exelents ouvrage – Je n' est plustot étez arrivez que par la recit que j'ay fait a Son Altesse Royale quy ma donné commission de faire venir Le Jugement de Paris, et de le marchander comme pour moy, ce que vous avez eu la bonté le faire, dont je vous remercie. J' ay fait voir Les Lettres que vous m' avez fait l' honneur de m' érire, cela a déterminé a donner les cinq mille florins, et rien autre, voila comme les choses ce sont passez. J' ay fait vous le memoire des autres tableaux, l'on la gardé a la cour de notre Prince, je prie monsieur le chevalier van Werff de m' en envoyer un autre afin que j' en puise parler a des autres seigneurs.

Vous me marquez qu'il est dans la disposition de me faire quelque reconnoissance, je le laisse maitre de tout Et sij m'en faisoit une, je voudrois la partager avec vous, rien ne seroit plus juiste, pus qu il est vrai que cela vous a donné des soins aussy bien qu' à moy.

J'ay eu le plaisir de m'entretenir de vous avec mons^r Boucheron l' ayné, et de tous les honnestetes que j'ay recu de vous, il m'a bien prié de vous faire ses compliments l'orsque j'aieray l'honneur de vous ecrire, je demeure avec une parfaite reconnoissance de toute vos bontez monsieur *etoit singé* votre humble et tres obeissante serv .

Tramblin

Extract copie van de eerste periode van bovenstaande brief.

Ik heb ued aangenaame van de 20 deses wel ontfangen, een swaare cobsiderable ziekte heeft mijn belet ued te schrijven wegens het Oordeel van Paris. Wij hebben dat excellent stuk schilderije heel wel geconditioneernd bekoomen. (Dit schilderij is nu in Dulwich College, zie afb. 63).

Ik beken Ued nu openhartig dat het Den Hartog Regent is, voor wien ik T- selve, en door zij Kon Hoogheyts Last ontboden hebben, Die het ook heeft, en het voorn Stuk ook al gestelt heeft in eene van de alderbesten plaatsten van zijn cabinet hebbende t selve uijtsteeckent schoon en na zijn zin volmaakt gevonden zoo doen ook alle de princen en groote heeren van 't hof En onse groote kender en liefhebbers maaken van ge-
leijken daar groot werk af.

5 december 1719 aan d'heer J. Meyers een tweede memorie gegeven int Frans om aan Mons Tramblin a Paris te zenden van 5 stukken

Verloore zoon voor	f 4700	
Charité Romaine	2700	
J. Christ et Samaritane	2700	hollands gelt
Maria Magdalene	2200	
Hercules	3300	